

that gave us the Donald) // Foreign Policy In Focus, January 6, 2016. – Access mode: <http://fpif.org/ultimate-blowback-u-s-foreign-policy-donald-trump/> – Title screen.

11. Chase-Dunn C. K. *Global Formation. Structures of the World-Economy*. – Cambridge: Blackwell Publishers, 2015. – 419 p.

12. Engdahl W. *A century of war. Anglo-American oil politics and the New World Order*. – Wiesbaden: Dinges & Frick, 2011. – 356 p.

13. Evans-Pritchard A. *Shut Down the Fed (Part II)* // Daily Telegraph [Electronic resource]. – Access mode: <http://blogs.telegraph.co.uk/finance/ambroseevans-pritchard/100007777/shut-down-the-fed-part-ii/> – Title screen.

14. Feffer J. *Making China Great Again. Making China Great Again. If the U.S. and China think they can grow at each other's expense, they're snookering themselves* // Foreign Policy In Focus, May 4, 2016. – Access mode: <http://fpif.org/making-china-great/> – Title screen.

15. Hardt M. and Negri A. *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*. – New York: The Penguin Press, 2004. – 450 p.

16. Krugman P. *The Return of Depression Economics and the Crisis*. – New York: W. W. Norton; First Edition edition, 2013. – 224 p.

17. Sintschenko V. V. *Globale Weltbild der Moderne auf dem Weg zu einem neuen Bewußtsein. Der homo oecologicus universalis («des globalen ökologischen Menschen») als gesellschaftlichen und wirtschaftsmodell* // Creative Economics and Social Innovations. – 2017. – №1. – 7 (18). – S.126–140.

18. Wallerstein I. *The Essential Wallerstein*. – NY: The New Press, 2016. – 471 p.

19. Zinchenko V. *Institutional Aspects of Globalization and Regionalization in the Context of the Transformation of Society* // Journal of Social Sciences and Humanities. – 2015. – Vol.1, No.4. – P.415–421.

Subbotin V. M., Director State Enterprise «Main Educational and Instructional Center under State Service of Ukraine for Labor» (Ukraine, Kyiv), subbotin@ukr.net

Global development as a world-system institutionalization

Is examined world-system conception of tendencies of globalization and its critical analysis of modern model of liberal ideology of development.

The modern global social system is a complex and multidimensional system, and the available theoretical models of this social system are incomplete. The conceptual models of the modern global social system, developed within world-systems analysis, are compared in the issue. The author comes to the conclusion that these approaches utilize differing criteria of distinguishing of social systems, and as a result, they study the modern global social system in different nevertheless comparable structural dimensions. As a conclusion, it is suggested to apply the achievements of both approaches as complementary.

The frames of society are analysed as subjects of community development and historical process, their levels and forms. Influence of tendencies of globalization and internationalization is examined on modern societies.

Keywords: globalization, frames of society, periphery, world-system, modernization, global social system, state.

* * *

УДК 1.091

Артемчук М. Д.,

аспірант кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Київський університет туризму, економіки і права (Україна, Київ), nikita.artemchuck@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПЕРЕХІД ПРАВА ВІД МОДЕРНОГО ДО ПОСТМОДЕРНОГО СУСПІЛЬНОГО БУТТЯ

Розглянуто проблему зміни парадигми прав людини на початку ХХ століття. Внаслідок значних соціо-політичних подій відбулася зміна соціальної свідомості. Проблематика прав людини, до ХХ сторіччя, в залежності від соціального контексту могла бути нормативною чи моральною, однак логіка зміни суспільства поставила питання про відповідність формальних правил реальності. Свобода індивідуальності в постмодерному світі стала поштовхом для формування нової плеяди питань в царині проблематики прав людини. Перша половина ХХ століття охарактеризувалася пошуком єдиного переліку загальних правил для всіх людей, пошуку ідеї загальнолюдської цінності, однак цінностей, що об'єднали б всіх людей під одним прапором знайшлося не так вже й багато.

Ключові слова: права людини, соціальний контекст, свобода, цінності, мораль, постмодерн.

У ХХ столітті, внаслідок значних соціо-політичних подій відбулася зміна соціальної свідомості. Проблематика прав людини, до ХХ сторіччя, в залежності від соціального контексту могла бути нормативною чи моральною, однак логіка зміни суспільства поставила питання про відповідність формальних правил реальності. Свобода індивідуальності в постмодерному світі стала поштовхом для формування нової плеяди питань в царині проблематики прав людини.

Проблематика прав людини та громадянина у філософському дискурсі ХХ–ХХІ століть найтіснішим чином пов'язувалися з розробкою широкого кола питань, щостосувалися з'ясування специфічних засад соціального буття індивіда, його місця в системі суспільних зв'язків. Йдеться про праці провідних філософів сучасності: К.–О. Апеля, І. Берліна, А. Веллмера, В. Віндельбанда, Т.–Г. Гадамера, Ю. Габермаса, М. Гайдегера, А. Гелнера, Х. Йонаса, Е. Кассіраера, Е. Левінаса, Г. Ломанна, Н. Лумана, П. Рікера, Г. Ріккерга, Дж. Ролса, Р. Рорті, П. Слотердайка, О. Тоффлера, Дж. Шарпа, В. Франкла, М. Френча, Е. Фромма, М. Фуко. В цих роботах виразно ставиться питання про сутність, природу та межі прав людини (відповідальність), усвідомлюється небезпечна загроза антропологічної кризи, неспроможність людини пристосуватись до несприятливих наслідків власної нерозумної діяльності (ситуація абсурду), трансформації неконтрольованої поведінки індивіда в охлократичну діяльність («руйнівна свобода»).

Метою статті є теоретична розробка соціо-політичної сутності проблеми прав людини у її історичному розвитку в епоху постмодерну.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. У статті вперше обґрунтовано трансгресивну природу прав людини в період стику культурних «сингулярностей» (З. Бауман, І. Бентам), що постає як відкритий та поліваріантний феномен, який, під впливом характерного для постмодерністської ситуації послаблення універсальних фрагментів соціальних процесів, набуває мінливого характеру та втрачає наперед визначені предикати.

Перша половина ХХ століття охарактеризувалася пошуком єдиного переліку загальних правил для всіх людей, пошуку ідеї загальнолюдської цінності, однак цінностей, що об'єднали б всіх людей під одним прапором знайшлося не так вже й багато. З утвердженням ідеї різноманітності світу, фіксації плюралізму культур, релігій тощо, все важче стало віднайти, цитуючи З. Баумана – «упорядковане та згуртоване ціле (щось, що можна назвати «системою»)» [1]. Науковець також вказує на те, що – протягом останніх двох століть стратегії філософії, соціології, а може бути, і всієї гуманістики формувалися в своєрідному симбіозі з моделлю світу, в якому вони жили. Стратегії служили обмірковування моделі, модель же поступово вималювалася і міцніла в ході такої рефлексії. З. Бауман описує світ до 60-х років ХХ століття, як такий, в якому сучасна йому гуманістика моделювала його (світ), як в першу чергу об'єкт адміністрування. Це був світ, який оглядає з висоти столу генеральний директор. Це був світ, в якому ставилися і реалізовувалися цілі, а спільну мету розщеплювали на підпроблеми. Людина мала жити в парадигмі спільних для всього людства цінностей, везагальної моралі.

Однак, дві світові війни, відмічені винищенням мільйонів людей зробили сумнівною саму думку про гуманізм. Крім цього людство пройшло через багато інших подій та випробувань, що глибоко змінили життя людей та їх уявлення про світ. Досвід середини ХХ сторіччя дав багато нового яскравого матеріалу для критиків модерністського світогляду. Нацистська Німеччина показала всьому світу один з крайніх варіантів втілення в життя модерністського проекту створення раціонального суспільства: знищення психічно хворих людей і «неповноцінних» рас, перетворення процесу знищення людей в фабричне виробництво. Сталінізм продемонстрував світу інший варіант того ж проекту: будівництво «світлого майбутнього» за допомогою масового терору, примусової праці, виховання народу за допомогою тотального страху і т.д. Виникнення тоталітарних держав розвіяло міфи про можливість реалізації свободи і рівності, побудови справедливого суспільства, підірвало віру в світле майбутнє – футуризм.

США продемонстрували третій варіант реалізації модерністського міфу про науку як реальному засобі досягнення світлого майбутнього: атомні бомби, скинуті на Хіросіму і Нагасакі, стали першим аргументом на користь попередження скептиків минулого про те, що наука може призвести не до світлого майбутнього, а до знищення або деградації людства. Прогрес військової техніки, назрівання екологічної катастрофи дали поштовх до зміцнення скептичного ставлення до можливостей науки поліпшити людство, до усвідомлення її потенційної небезпеки. Підйом національно-визвольного руху по всьому світу, що призвів до краху колоніальних імперій в 60–і роки, викликав зростання скептицизму щодо універсальності та переваги західноєвропейської культури. Антигуманні використання плодів розвитку науки і техніки в умовах ліберальної демократії розвіяло міф про всесильність науки і можливості людського розуму.

Розвиток студентського та молодіжного руху в західних країнах в 1960–і роки, поява впливової і масової контркультури, сприяли розвитку сумнівів щодо наявності єдиної ціннісної системи всього суспільства. Виникнення різноманітних субкультур, перш за все молодіжних, підірвало впевненість в єдності культури, в лінійному характері її розвитку. Культурний мультипляралізм став своєрідною реакцією на ідеологічну та культурну монолітність (монологізм) індустріального суспільства.

У ХХ столітті процес плюралізації стилів життя, формування безлічі субкультур, придбав лавиноподібний характер: в єдиному культурному полі співіснують фундаменталісти та модерністи, комуністи та фашисти, «блакитні» та «зелені», християни та сатаністи, кришнаїти та язичники, феміністки та прихильники патріархату, праві та ліві, ліберали та анархісти. Всі вони складають начинку пирога, який називається «сучасна культура».

Історико-культурною передумовою постмодерну є активне зіткнення західної культури з культурами Сходу, а також залучення в культурний поліфонічний діалог численних архаїчних і екзотичних культур. Зустріч культур, що відбулася в ХХ столітті, породила специфічну, унікальну ситуацію, яка може бути названа герменевтичною. Плюралізм світоглядів, вірувань,

світосприйняття приходить на зміну світоглядному монополізму. Єдність та різноманіття культурно-історичних світів, приймається сьогодні абсолютною більшістю мислителів, як світських, так і релігійних.

Політичні передумови постмодерну пов'язані з тим, що основні ідеї постмодернізму були розроблені французькими філософами, на яких велике впливу надали анархістські настрої бунтівної молоді кінця 60–х рр. ХХ століття. Страх перед тоталітаризмом породив настрою протесту, що виразилися у вигляді боротьби з тоталітарними дискурсами, які постструктуралісти сприймали як форму влади. Поняття постмодерн в якійсь мірі близьке до поняття демократія. Демократизація суспільства являє собою його постмодернізація: руйнування єдиного стилю культури призводить в виникненню культурного плюралізму, що стирає межі між сакральним і кумедним, наростання процесів усереднення людей і піднесення масової культури, зменшення можливості появи геніїв і героїв, що піднімаються над натовпом.

Відповідно й дискурс навколо прав людини, що послідовно розгортався протягом ХХ століття не був однорідним. Можна сказати, що на період до 60–70–х років минулого століття припадає значна частина філософських творів, в яких фіксується уявлення про людину як про певний елемент системи: це й концепція «одномірної людини» Г. Маркузе [3], теза Е. Фромма про наявність у людей «синдрому відчуження» [3], концепція «людини організації» [3] (Г. Вайт), формування «корпоративного суспільства» (Ч. Рейч) [3] тощо. Це пов'язане з тим, що існування особистості, її права та буття в цілому зумовлені соціально-економічними і соціокультурними обставинами, отже, суспільство формує певний «соціальний характер», що найбільш повно їм відповідає. При цьому відбувається процес, за яким специфічно індивідуальні риси людини узагальнюються та відходять на другий план, а на перший виходять ті її риси, які формуються та нормативно контролюються соціумом.

Прийняття концепції загальних прав людини (зокрема підписання Всесвітньої декларації прав людини) проходило в межах колективістської моделі єдиного вселюдського блага та суспільної моралі. В першу чергу такий підхід мав на меті уникнення конфліктів, формування єдиного переліку прав та норм, продиктованих збірним портретом морального члена соціуму.

Натомість гуманістичний напрямок у філософії, що сформувався в 60–х–70–х роках ХХ століття, сформував ідею щодо автентичності людського існування, потреби особистості бути самодостатньою. Зокрема, у книзі Е. Фромма «Мати чи бути?» [3] постає проблематика самореалізації індивіда як спосіб подолання «синдрому відчуження», який є присутнім в будь-якому сучасному соціумі. Концепція «радикального гуманізму» Е. Фромма враховує соціальний контекст людини та затвердження у неї певного соціального характеру, але при цьому постулює тезу про те, що індивідуальності в межах капіталістичного світу з її «ринковим характером» притаманна певна деструктивна, егоїстична орієнтація на прагнення «мати», нехтуючи іншими вимірами людського існування. Дослідник на протигагу пропонує свій варіант виходу з кризи, що полягає у

вимозі докорінно змінити внутрішню природу людини, здійснити перехід від домінуючої установки на «володіння» до наступної бажаної установки на «буття», на самореалізацію. Індустріальне суспільство та ринкова економіка формують «соціальний характер», наслідком чого є існування людини згідно з тими стереотипами і установками, які пропонує суспільство. Через це орієнтація на самовираження та самореалізацію виглядало як щось таке, що суперечить вимогам суспільного життя. Звідси формується висновок: щоб бути самим собою, людина має виявити здатність протистояти вимогам світу, виявити «мужність бути» (П. Тілліх).

Інший представник цього напрямку, К. Роджерс, також дійшов висновку, що основою людської поведінки є «потяг до актуалізації», тобто властиве кожній людині прагнення реалізувати свої задатки, щоб зберегти життя і стати сильнішою. Прагнення до актуалізації є вродженим, воно притаманне будь-якій живій істоті. Самоактуалізація часто пов'язана з боротьбою, з подоланням перешкод. Тому вона виражається в рухливості, а не в інертності, у відкритості, а не в захисних реакціях. Звідси формується прагнення людини до здобуття, нормативного оформлення, та зрештою захисту здобутого індивідуального простору шляхом впровадження нових прав особистості.

Від людини індустріального суспільства такий вихід за рамки власної вже сформованої індивідуальності вимагав певного протесту. Наприкінці 60-х років минулого століття цю настанову намагалися втілити в життя представники руху «нових лівих». Як відомо, лідери молодіжного руху протесту вбачали основну ваду «індустріального суспільства» у тому, що воно майже повністю зумовлює поведінку людини, формує у неї різноманітні залежності, деформує природні прагнення і спрямування людського духу. Відповідно, все, що мало відбиток соціальності, зовнішньої зумовленості, оцінювалося як негативне, зате до «позитивних» якостей зараховувались будь-які прояви людської «самості», різні форми вільного самовираження.

В той же час на противагу теоріям структурного функціоналізму, які виносили конфлікти за межі наукового філософського дискурсу, як щось чужорідне для соціальної системи, вже з 50-х років стали з'являтися спеціальні роботи, присвячені соціальним конфліктам, як явищам властивим внутрішнього життя суспільства, що існує в ньому природно.

Найбільшу популярність здобули концепції: «позитивно-функціонального конфлікту» Льюїса Козера, «конфліктної моделі суспільства» Р. Дарендорфа і «загальної теорії конфлікту» К. Боулдинга.

Сутність концепції Л. Козера полягає в наступному. Суспільству притаманна фатально неминуча соціальна нерівність, вічна психологічна незадоволеність членів суспільства, напруженість між індивідами та групами, що обумовлена їх чуттєво-емоційною, психічною різноманітністю. Тому соціальний конфлікт Козер зводить до «напруженості між тим, що є, і тим, що повинно бути у відповідності до почуттів відомих груп та індивідів». Під соціальним конфліктом він розуміє «боротьбу за цінності і претензії на певний статус, владу і ресурси, боротьбу, в якій цілями супротивників є нейтралізація, нанесення збитку або знищення суперника». Німецький

соціолог Ральф Дарендорф в середині 60-х років виступив з обґрунтуванням теорії соціального конфлікту, що отримала назву «конфліктної моделі суспільства». На його думку, будь-яке суспільство постійно піддається зміні, соціальні зміни всюдишні; суспільство переживає соціальний конфлікт постійно, соціальний конфлікт всюдишній; кожен елемент суспільства сприяє його зміні; будь-яке суспільство спирається на примус одних його членів з боку інших. Тому, зазначає Дарендорф, для суспільства характерна нерівність соціальних позицій, займаних людьми по відношенню до розподілу влади, а звідси виникають відмінності їх інтересів і прагнень, що і викликає взаємні тертя, антагонізми, а як результат цього – структурні зміни самого суспільства, зокрема формування нових прав.

На думку Д. Белла, у момент описаного гуманістичного зламу суспільство розпадається на роз'єднані сфери: економічну структуру, політику і культуру, які раніше являли собою певну цілісність. Вони не тотожні одна іншій, мають різні ритми змін, узаконюють різні, навіть протилежні, типи поведінки. Економічний порядок пов'язаний з організацією виробництва і розподілом товарів та послуг. Осьовим принципом цієї сфери є функціональна раціональність, а регулятивною формою – економізація. Політика – це арена соціальної справедливості. Осьовим принципом політики є законність, а демократична політика спирається на принцип, згідно з яким існує право бути обраним і здійснювати управління тільки з дозволу тих, ким керують. Відповідно під культурою Белл розуміє «арену експресивного символізму», тобто сукупність тих зусиль у живопису, поезії та літературі через які намагаються дослідити й висловити сенс існування людини в певній образній формі.

Також щодо свободи самовираження американський футуролог Е. Тоффлер у книзі «Третя хвиля» (1980) [5] підкреслює роль тенденцій які формують новий соціальний характер, але такий, який не є одноманітним, що був властивий більшості населення індустріальних країн у попередній період. Відповідно до мінливого світу, реалій «мозаїчної культури», диверсифікованої системи цінностей соціальний характер теж набуває рис різноманітності. Як зазначав Е. Тоффлер, «замість того, щоб бути відсланими до набору послідовних ідентичностей, серед котрих мусимо вибирати, ми вимагаємо об'єднати їх докупи в одну: конфігуративне або модулятивне «Я»». Тобто, новий соціальний характер формуватиметься як набір різноманітних індивідуальностей. Але це означатиме, що індивідуальні інтенційні акти (свобода, духовність, відповідальність) не так явно контрастуватимуть із соціально санкціонованою поведінкою, оскільки остання вже не є однотипною. Зрештою, це означатиме, що творча адаптація людини до плинного, мінливого соціального порядку може згодом реалізуватися, і що вона є не лише абстрактним побажанням.

Фактично становлення нового, «інформаційного суспільства» супроводжується глибокими перетвореннями у виробничій системі, яка відповідним чином вплине на особистість і на формування її соціального характеру. Соціально-економічні чинники постіндустріального суспільства спонукають людей до більшої самостійності у прийнятті рішень,

вимагають від них творчої самовіддачі, оригінальних, нестандартних підходів. Тобто, маємо наявну тенденцію формування у працівників індивідуалістичної позиції. До того ж, «комунікаційна» й «інформаційна» революції надають людям могутні засоби для активізації інтелектуальної діяльності, творчого мислення, інтуїції тощо. Збільшуються їхні можливості творчого самовираження, формування свого самобутнього «я», окреслюються контури нової, постмодерністської естетики, центральною категорією якої, як і в класичній естетиці, залишається прекрасне, естетичне в цілому, але зміст естетичного змінюється. «Якщо модернова доба утверджувала за людиною необмежене і невід'ємне право на свободу й самовиявлення, то постмодернова поширює його аж до права на рабство й поневолення», – навіть на ту «спиненість», «закоріненість» у бутті, яку Ясперс оголосив несумісною зі справжнім, екзистенціальним існуванням людини. Оскільки кожний вільний у самому собі і є власним самопородженням, то й право вибору себе не обмежене світоглядною, естетичною, політичною та діяльнісною царинами.

Внаслідок таких соціо-культурних змін всередині суспільства, в царині розуміння природних прав людини, відбувається певний перехід від колективного уявлення до індивідуалістичного, що за М. Кастельсом виникає в дії, яка породжується супротивом певних соціальних груп, починаючи від етнічного націоналізму й територіального сепаратизму і закінчуючи екологічним і феміністським рухами. Аналіз останнього, на думку дослідника, вочевидь засвідчує, що патріархат невпинно складає свої позиції. І саме тому, що жінка починає все більше бути робочою силою (що викликано збільшенням кількості інформаційної праці та гнучкістю, яку вимагає мережеве суспільство), по-друге, тому, що збільшується контроль над її біологічними функціями, по-третє, тому, що інформаційно-комп'ютерні технології сприяли створенню великого оркестру жіночих голосів на теренах усєї планети, об'єднали їх у різноманітні форми феміністського руху. І все це є, на думку М. Кастельса, безпрецедентним викликом сексуальним нормам попередніх століть, проявом зміни суспільної позиції значної кількості жінок, що в процесі своєї боротьби за відстоювання таких позицій і набувають нової ідентичності. Широко відомі і ідеї цього американського дослідника щодо нових форм стратифікації, породжених інформаційною добою. Ідеї щодо змін, за якими трансформуються провладні відносини, розподіл ресурсів й перспективи на майбутнє. Одна з головних ідей у цьому контексті саме і полягала у виникненні нового соціального розколу: розколу не між працею і капіталом, найманими працівниками (робітничим класом) і капіталістами, а між новим інформаційним працівником, комп'ютерно-технологічною елітою сучасного світу і некваліфікованою, погано підготованою робочою силою, яка через неефективну мобілізацію залишається на периферії інформаційного капіталізму. М. Кастельс успадковує ідеї Д. Белла щодо занепаду робітничого класу у сучасних умовах, пояснюючи такий занепад зменшенням його кількості та зміною ролі теорії вартості. Адже трудова теорія вартості, на його думку, невпинно заміщується теорією вартості, створеною інформацією, знанням. Останні, як стверджує цей американський дослідник, є справжньою сировиною

сучасного виробництва, освіта – головним якісним показником значущості праці, а новими виробниками – генератори, або виробники знань і обробники інформації, якщо їхній внесок у економіку виявляється досить вагомим. Інформаційна праця впливає на працю загального типу таким чином, що не виникає сумнівів у тому, хто відіграє більш вагомішу роль. Інколи праця старого типу заміщується автоматизацією (комп'ютерними технологіями), інколи виробництво переноситься в інші регіони світу (що здійснюється доволі легко, якщо планування такого переносу і технології базуються на сучасних досягненнях), інколи – створюється такий продукт, до якого праця загального типу взагалі є незастосовною. Суттєві метаморфози відбуваються і з класом власників, який вже далеко не нагадує клас капіталістів, що контролює усю світову систему, стверджує М. Кастельс. В сучасних умовах, на його думку, виникає певний «невизначений колективний капіталіст» в поставі постійних біржових і валютних торгів, де головну роль відіграють інформаційні працівники – системні аналітики, фінансисти, рекламники, інвестори, бухгалтери, і де рушійна сила неначе вмонтована у саму систему, де загальна мережа важить значно більше, ніж певна конкретна особистість власника. Інформаційні працівники своїм існуванням заперечують вагомість ролі і старожитнього класу власників і колишнього класу робітників, проголошує М. Кастельс [4]. За допомогою аргументів, які збігаються з ідеями Р. Райха щодо ролі «символічних аналітиків», П. Д. Ріакера – з його думками щодо «експертів знання», Е. Тофлера – з його визначенням ролі «когнітаріату», М. Кастельс намагається довести, що інформаційна праця і є тією силою, яка генерує нові зміни, цементує економіку, мислить, планує й реалізує кожному вагому практичну дію, тобто здійснює усе те, що вимагає сучасний розвиток інформаційного капіталізму. Звідси моделюється і потреба в людині «нового типу». Індивід, який вже не орієнтується на цінності минулого часу: відданості певній кампанії, постійному місцю у певній бюрократичній, або ж виробничій структурі, надійності та захищеності соціальної та громадянської позиції. Натомість приходить потреба самопрограмування, уміння перенавчатися й пристосовуватися до умов, які постійно змінюються, здатність знаходити собі місце у все нових і нових проєктах, спіраючись не на зв'язки і позиції у корпоративній бюрократії, а на особисті мережеві контакти. Володіння капіталом стає недостатнім для утримання важелів влади. Натомість особливої ваги набуває набір власних якостей: умінням вирішувати проблеми, здатність працювати в команді, адаптивність, уміння вчитися впродовж життя, спілкуватись тощо.

Врешті-решт наприкінці ХХ сторіччя відбувся певний перехід в уявленні про права людини з всезагальної концепції універсальних прав до індивідуалістичних та групових, локальних прав. Природа загальних прав є дискусійною, існують різні точки зору щодо універсальності прав, з одного боку, такими правами можуть бути загальні права всіх жителів планети Земля, з іншого боку, суб'єктами загальних прав можуть бути народи окремих континентів, міждержавних об'єднань. У зв'язку з цим, кажучи про загальні права, треба відзначити прийняття в останній чверті ХХ – початку

XXI ст. регіональних стандартів з прав людини, в яких закріплювалися загальні права лише для громадян окремих територіальних спільнот. Якщо раніше в ході філософських і політико-правових дискусій універсалізм фундаментальних прав однозначно протиставлявся мультикультуралізму, то останнім часом багато фахівців відзначають можливість і навіть необхідність поєднання, синтезу цих феноменів. Так, Л. Феррайолі зазначає, що універсалізм фундаментальних прав і рівності являє собою головну гарантію мультикультуралізму.

Висновки. В умовах мультикультуралізму та глобалізації змінюється співвідношення індивідуальних, групових, колективних та загальних прав. Якщо раніше в умовах протистояння політичних систем соціалізму та капіталізму було традиційним розмежування (в тому числі протиставлення) прав індивідуальних та колективних, то в сучасних теоріях полярність цих класифікацій пом'якшується (аж до синтезу ряду індивідуальних і колективних прав) та доповнюється новими типологіями прав.

Кожне право, як і покоління (або група) прав, на нашу думку, формується в історії людства у відповідь на виклики часу й, епохи (революцій або реформ, ін.). Так, і в сучасному світі відповідно на виклики XX – XXI ст. стало теоретичне і практичне оформлення загальних прав, з одного боку, і тенденція до певного синтезу, згоди індивідуальних, групових, колективних та загальних прав в умовах мультикультуралізму.

Список використаних джерел

1. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / З. Бауман. – Пер. з англ. І. Андрущенко; за наук. ред. М. Винницького. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 109 с.
2. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / М. Кастельс; пер. з англ. – К.: «Видавництво «Ваклер» у формі ТОВ, 2007. – 304 с.
3. Лях В. Нові форми ідентичності в добу глобалізації // Інформаційне суспільство у соціально-філософській ретроспективі та перспективі / В. В. Лях, В. С. Пазенюк, Я. В. Любимий, К. Ю. Райда, В. К. Федорченко, О. М. Йосипенко, О. М. Соболев, Н. А. Фоменко, О. П. Будя, Ю. О. Безукладніков. – К.: ТОВ «XXI століття: діалог культур», 2009. – С.94–110.
4. Духовні цінності в умовах глобальних цивілізаційних трансформацій: монографія / ред. Власової, Т. М. Талько. – Дн–вськ: Вид–во Маковецький, 2009. – 404 с.
5. Тейлор Ч. Мультикультуралізм і «Політика визнання» / Чарльз Тейлор. – К.: АЛТЕР–ПРЕС, 2004. – 172 с. – («Сучасна гуманітарна бібліотека»).

References

1. Bauman Z. Globalizatsiya. Naslidki dlya lyudini i suspilstva / Z. Bauman. – Per. z angl. I. Andruschenka; za nauk. red. M. Vinnitskogo. – K.: Vid. dim «Kyievo-Mogilyanska akademiya», 2008. – 109 s.
2. Kastels M. Internet-galaktika. Mirkuvannya shodo internetu, biznesu i suspilstva / M. Kastels; per. z angl. – K.: «Vidavnistvo «Vakler» u formi TOV, 2007. – 304 s.
3. Lyah V. Novi formi identichnosti v dobu globalizatsiyi // informatsiyne suspilstvo u sotsialno-filosofskiy retrospektivi ta perspektivi / V. V. Lyah, V. S. Pazenyuk, Ya. V. Lyubiviy, K. Yu. Rayda, V. K. Fedorchenko, O. M. Yosipenko, O. M. Sobol, N. A. Fomenko, O. P. Budya, Yu. O. Bezukladnikov. – K.: TOV «XXI stolittya: dialog kultur», 2009. – S.94–110.
4. Duhovni tsinnosti v umovah globalnih tsivilizatsiynih transformatsiy: monografiya / red. Vlasovoyi, T. M. Talko. – Dn–vsk: Vid–vo Makovetskiy, 2009. – 404 s.
5. Taylor Ch. Multikulturalizm i «Politika viznannya» / Charlz Teylor. – K.: ALTER–PRES, 2004. – 172 s. – («Suchasna humanitarna biblioteka»).

Artemchuk N. D., post-graduate student of the Department of Social and Humanitarian Disciplines Kyiv University of Tourism, Economics and Law (Ukraine, Kyiv), nikita.artemchuck@gmail.com

Transformational transition from modern to postmodern social life

The article considers the problem of changing the human rights paradigm at the beginning of the 20th century. Due to significant socio-political events, a change in social consciousness took place. The problem of human rights, up to the twentieth century, depending on the social context, could be normative or moral, but the logic of society's change raised the question of the correspondence of formal rules of reality. Freedom of individuality in the postmodern world has been the impetus for the formation of a new range of issues in the field of human rights. The first half of the XX century was characterized by the search for a single list of general rules for all people, the search for the idea of universal human value, but values that would unite all people under one flag were not so much.

Keywords: human rights, social context, freedom, values, morality, postmodern.

* * *

УДК 141.7:37

Бушман І. О.,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій, Сумський державний університет (Україна, Суми), bushman_irina@bigmir.net

МІСЦЕ ІНТЕРКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Досліджується методологічне значення інтеркультурної комунікації, крізь яку здійснюється розкриття її евристичного потенціалу. Уточнюється поняття «інтеркультурність», здійснюється філософська рефлексія предметного поля інтеркультурної освіти. Розгляд тенденцій розвитку інтеркультурної комунікації та її вплив на освітню систему, демонструє основні сучасні аспекти функціонування та формування нових форм співпраці між країнами, розкриває чинники становлення нового рівня цілісності людства і становлення нових форм комунікативності в системі освіти та вихованні.

Видокремлені основні тенденції розвитку та змін філософії навчання і виховання, впровадження орієнтування на стратегії викладання до стратегії навчання, до використання та запровадження сучасних технологій навчання з високим рівнем інформатизації, формування нового типу інформаційної культури як форми міжкультурної комунікації сучасного суспільства.

Призначення сучасної освіти полягає в тому, щоб закласти у людини глибокі загальнокультурні основи, розвинути її загальні здібності, здатність адаптуватися до динамічних умов особистого, соціального і професійного життя.

Ключові слова: освіта, комунікація, культура, інтеркультурна комунікація, освітній простір, виховання.

Формування світового суспільства, динамічний розвиток міжкультурного суспільства змушують ставити питання та висувати гіпотези, створювати нові прогнози щодо освітнього простору, нового образу освіченої людини. Це стимулюють активні філософські дослідження освітнього виміру інтеркультурної комунікації, що дає можливість виходу за межі існуючих педагогічних, філософських та інтеркультурних практик, розглянути інтеркультурну комунікацію в освіті на рівні теоретичного узагальнення та здійснити філософсько-освітній аналіз. Діалог, мультидіалог культур в освітньому просторі підпорядковуються глобальному бажанню зберегти досягнення людської цивілізації на планетарному, на національному рівнях.

Освіта завжди була центром зосередження суспільних та індивідуальних інтересів. У сучасному суспільстві XXI століття стрімкий приріст знань та інформації, пов'язаний з сучасними тенденціями світового суспільного розвитку – глобалізацією, інформаційною